

DARWIN KÁROLY OTTHONÁBAN

ÁBRAHÁM AMBRUS

lev. tag

Az elmúlt esztendő folyamán abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy — mint a Londonban tartott XV. Nemzetközi Zoológiai Kongresszus tagja — eljuthattam Darwin Károly otthonába Downba, ahol a Darwin család tagjai teán látták vendégül a kongresszus delegátus tagjait.

A Hyde Park szélén épült Albert Hall környékéről három nagy autóbuszon indultunk Downba, ahol Darwin Károly életének második és termékenyebb felét leélte, ahol örökbecsű munkáit megírta és ahonnan a darwini tanokat éltető és világító napsugarakként a világ minden tája felé szerteszágározta. Darwin downi háza 18 mérföldre van Londontól a kenti grófságban, közvetlenül Down falu mellett. Maga Down lényegében egy magánosan álló, meszes felföld, amely mindössze 500—600 láb magasan fekszik a tenger színe felett. Mint Francis Darwinnak, a neves botanikusnak, Darwin Károly fiának a könyvében olvasható, Down természeti szépségeiben nem mondható gazdagnak, de a környezete bájos. A felföldet alkotó mészpadokat erdőcsíkok taglalják szinte szabályos darabokra, amelyek egyhangúlag tekintenek alá a lassú lemenetelű völgyekbe, ahol rétek és jól megművelt szántóföldek teszik változatossá a különben elég egyhangú tájékat.

A falu, amelynek alig néhány száz lakosa van, mindössze három kis utcából áll, amelyek a kőből épült templom körül találkoznak össze. Az egyik nagyobb utcából nyílik a szűk oldalutacska, amely Darwin házához vezet. Szinte meghatottan lépegettem végig ezen az utacskán, amely gyönyörű udvarházak és pompázó parkok mellett vezet a downi házhoz. A ház öreg, de ma is ép, tetszetős, gondozott és tökéletesen modernizált udvarház, ahol Darwin Károly a hosszas tengeri út alatt szerzett és egész életére állandósult betegségével megbarátkozva, szenvedésekben, emberi örömekben és tudományos értékekben gazdag életét leélte. Itt született meg „A fajok eredete”, az élettudomány bibliája és még sok minden más alkotás, amely Darwin Károlyt világszerte ismertté és halhatatlanná tette (1. kép).

Nagy volt a meghatottságom, amikor megláttam a downi házat, de még nagyobb akkor, amikor végigjártam azokat a helyiségeket, ahol a világtól szinte teljesen elvonulva élt egy ember, aki egész életét a tudománynak

1. A downi ház bejárata. Előtte a XV. nemzetközi kongresszus delegátus tagjai

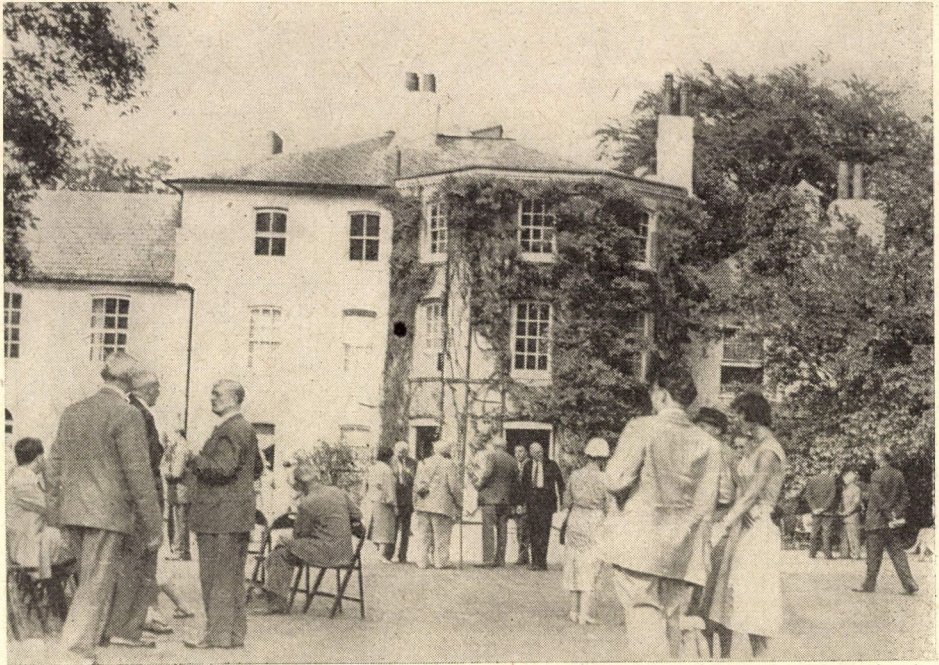
2. Darwin Károly dolgozószobája a downi házban

szentelte, aki az élő világ szemlélete nyomán felvetődő problémákat megfejtette, az emberi ész számára járható utat felismerte, s ezt minden gondolkodó ember számára megvilágította, áttekinthetővé és érthetővé tette. Mint az események és történések hosszú láncolatán keresztül-kasul ugráló gyermek, jártam végig a történelmi helyiségeket, ahol Darwin Károly óraműszerűleg járó életét berendezte és a vérbeli tudós adottságaival hatalmas művét diadalútjára előkészítette (2. kép).

Elmélázva néztem az udvart, amelynek öreg fái alól üde pázsit simogató selyme integetett a délutáni pazar napsütésben, a homoksétányt, ahol a napi séták ritmusosan, szinte előírásos formában lejátszódtak, a kis konyhakertet és mellette a hosszúkás üvegház, ahol egyszerű kísérletek és értékes megfigyelések nyomán nagyvonalú és beszédes megállapítások születtek. És ahogy álltam az öreg hársfák alatt, a szépen gondozott udvaron és néztem az ősi falakat, a csodálatos gypeszőnyeget, az égő színekben pompázó virágokat, a park szélén sorakozó hatalmas törzsű és dús lombosított öreg fákat, a magas fűvel borított illatos rét, a zöldelő tavasz-búza táblát, a krumpliföldeket, a magas kőfallal körülkerített kertben az öreg gyümölcsfákat, az ízléses és kedves galambházat, az illatozó rózsaliget és a méhest, lelki szemeim előtt egy szenvedésekkel, nagy gondolatokkal és örökbecsű alkotásokkal megrakott életnek a körvonalai rajzolódtak ki a nagy, színes és beszédes embertömegben. (3. kép.)

Lelki szemeim előtt megindult a magábanálló nagy film és lassan jöttek és mentek az évek, amelyek magukkal hoztak és magukkal vittek egy embert, aki életét a tudománynak szentelte, aki az élő világ kialakulásának bonyolult kérdéseit megfejtette és a megfigyeléseknek és tapasztalatoknak hatalmas tömegére támaszkodva az élet útjait nyomon követte, az élő világnak csak keveseknek beszélő múltját a mai formákkal és megnyilvánulásokkal összhangba hozta.

Magam előtt láttam a gyermeket, a messzemenő apai gondoskodás folytán gondoktól és hiányosságoktól mentesen Shrewsburyben a piros házban, ahol világra jött és láttam a nagy kertben, s a hozzácsatlakozó szépséges és egészséges tájakon, ahol szeretetben és megértő gondoskodásban bővelkedő örömteli életét élte. (4. kép.) Előttem állt a 8 és fél éves kisfiú, aki édesanyját elvesztette, akit nem érdekelt az iskola, de különlegesen érdekelt a természet a maga csodálatosan változatos és formagazdag életével, aki nagyon szerette a növényeket, az állatokat, az ásványokat, aki szenvedéllyel gyűjtögette mindezeket, akit megkapott az ezerszínű és ezerarcú élet, akit megfogott a formagazdagság és változatosság, s gondolkodóba ejtett az összefüggéseknek és kapcsolatoknak szinte hihetetlen és módfeletti sokfélesége. „The passion for collecting which leads a man to be a systematic naturalist, a virtuoso, or miser, was very strong in me and was clearly innate, as none of my sisters or brother even had this taste.” „A gyűjtőszenvédély,

3. A downi ház az udvar felől

amely az embert vagy arra irányítja, hogy természetbúvár, vagy virtuóz, vagy fősvény váljék belőle, úgy látszik nekem, velemszületett képességem volt, sem a fivéremben, sem nővéreim közül egyikben sem jelentkezett ez a hajlam,” — írja autobiográfiájában.

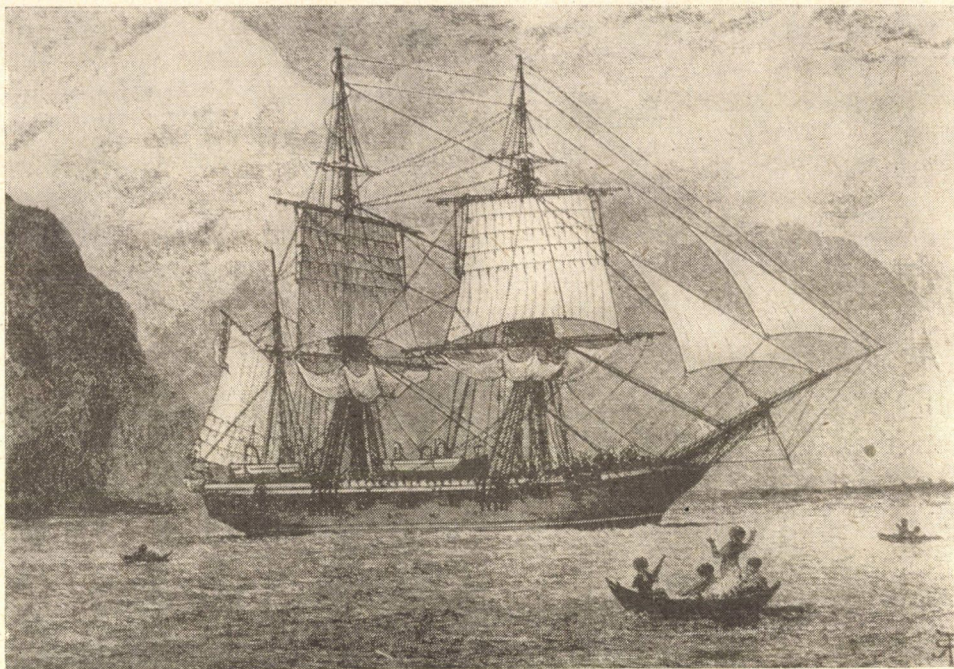
Magam előtt láttam az ifjút, akit nem elégítettek ki a klasszikus nyelvek, aki végigjárta a középiskolát, de nem talált benne semmit, ami őt útba tudta volna igazítani, jövő útjait meg tudta volna határozni, s az életnek valamelyik állomása felé el tudta volna igazítani. „I was at school at Shrewsbury under a great scholar Dr. Butler ; I learnt absolutely nothing, except by amusing myself by reading and experimenting in Chemistry.” „Voltam dr. Butlernak, a nagy tanítónak az iskolájában Shrewsbury-ban, ahol nem tanultam semmit, kivéve azt, hogy élveztem az olvasást és a kémiai kísérleteket.” Szemem előtt állott a fiatalember, aki az atyai vágyakat követve Edinburghba, az orvosi egyetemre került, hogy a családi múltnak hódolva, orvos legyen, mint édesapja Waring Darwin és nagyapja, Erasmus Darwin, a költő és filozófus, aki „Zoonomia” című munkájában hirdetője volt a fajok természetes leszármazásának és magának a származástannak. És láttam az ifjút Edinburghban, ahol nagy kedvteléssel űzte a sportot, a lovaglást, kultiválta a kirándulásokat, a gyűjtést, a madártömést és a preparálást ; akit gondolatokkal töltött meg a virágnylás és aki a látottakon eltűnődve, a természet törvényeinek át-

érzésével szemlélte a levélhullást. De láttam őt, amikor érdektelenül hallgatja és bírálja tanárainak — megítélése szerint — unalmas felolvasásait, különösen azokat, amelyek az „Opera medica” tárgyköre körül forogtak és amelyek az emberi anatómia területén mozogtak. Az utóbbiakat Dr. Monro (Alexander tertius) tartotta, akiről a következőket mondja: „...made

4. Darwin Károly és nővére, Catherina

his lectures on human anatomy as dull as he was himself...” előadásait az emberi anatómiából éppen olyan unalmasan tartotta, amilyen unalmas volt ő maga”. És láttam a gondolkodó fiatal embert, amikor hátat fordít az orvostudománynak és kétesztendei edinburghi tartózkodás után, engedve az atyai tanácsnak Cambridgebe megy az egyetemre, azzal az eltökélt szándékkal, hogy teológiát hallgat és falusi anglikán pap lesz. Azonban ez az elhatározás sem bizonyult megvalósíthatónak. A fiatal Darwin Károlyt a teológiai tudományok sem érdekelték, bár — mint maga mondja — akkor még hívő volt és semmiféle

5. A Beagle a Magellan szorosban

indítást sem érzett arra vonatkozólag, hogy a Bibliában lefektetett dogmákban kételkedjék. „During the three years which I spent at Cambridge, my time was wasted, as far as the academical studies were concerned, as completely as at Edinburgh and at school.” „A három esztendő alatt, melyet Cambridgeben töltöttem, ami az akadémiai tanulmányokat illeti, éppúgy csak időmet vesztegettem, mint Edinburghban, az iskolában.” — írja autobiográfiájában.

A fiatal évek teltek és az ismeretek sok oldalról és sokféle formában gyűltek, amelyek a jövő szempontjából hasznosak és értékesek voltak, azonban az út, amely Darwin Károly számára járható lett volna, nem akart előkerülni. És mégis előkerült. Éppen akkor, amikor Darwin Károly Cambridgeben a teológiai tudományokból a baccalauratust megszerezte, Angliában egy olyan esemény történt, amely élethivatását fixálta és őt a világ legnagyobb emberei sorába emelte. És ez volt a Fritz Roy kapitány vezette csendes-óceáni és dél-amerikai expedíció, amelyre — mint önkéntes természetvizsgáló — a Beagle fedélzetén Darwin Károly is útrakelt és amelyen jövő életformájának és munkásságának a kialakításához alapot és anyagot szerzett (5. kép). Ezen az úton történt meg az, hogy szakított a Linné-féle „species tot sunt diversae quot diversas formas ab initio creavit infinitum ens” felfogással.

Idevonatkozólag Hookerhez írott egyik levelében a következőket mondja : „Teljes ellentétben azzal a felfogással, amellyel a kérdés, ti. a fajkérdés, tanulmányozásához fogtam, ma már csaknem meg vagyok győződve, hogy a fajok nem változatlanok, de ezt kimondva úgy érzem, mintha gyilkosságot kellene bevallanom.”

6. Darwin Károly fiatal korában

Darwin Károly betegen tért vissza a világmékörűli útról, de olyan anyaggal és olyan felfogással, amely őt a legnagyobb felfedezők sorába emelte. Az évekre terjedő földkörűli út alapokat és gondolatokat adott arra, hogy a fajok eredetéről szóló munkáját megírja és a származástan alapjait egyszer s mindenkorra lerakja.

Láttam Darwint, a férfit visszatérése után Cambridgeben atyai barátjánál Henslow tanárnál, ahol a világmékörűli útjáról hazaküldött anyagot

rendezte és láttam Londonban az Upper Goower Streeten, ahol a családalapítást elkezdte és Downban, ahová visszavonult, hogy minden zavaró momentumtól távol, gondolatait rendszerbe szedve, életét az igazságkeresésnek és a tudománynak szentelje (6. kép).

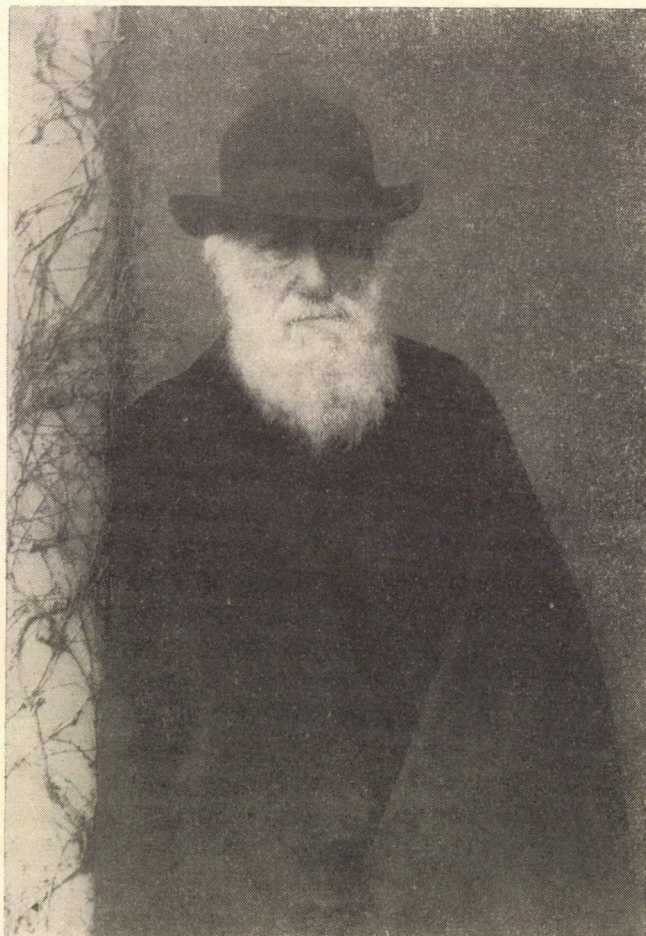
Láttam Darwin Károlyt, a kutatót, amint az ablakmélyedésben elhelyezett deszkadarabon boncol, preparál, s ahogy egyszerű mikroszkópján a finomabb sejt és szövettani struktúrák megismerésén fáradozik. Láttam őt, ahogy a bodzabélbe beágyazott levelekből és gyökerekből borotvával metszeteket készít, s ahogy a zöldségeskert mellett levő alig pár négyszögöl területű növényházban keresztezési, házassítási és nemesítési kísérleteket végez. Láttam örömben a meggyőződéses és céltudatos munkást, amikor megjelent „The origin of the Species” — „A fajok eredete” amely nevét világszerte ismertté és halhatatlanná tette, amelyről Huxley, a neves biológus a következőket írta: „The most potent instrument for the extension of the realm of natural knowledge which has come into men's hands, since the publication of Newton's „Principia” is Darwin's „Origin of Species.” „A természet birodalmára vonatkozó ismereteknek a kiterjesztésére a leghatalmasabb eszköz, amely Newton „Principia”-inak a közzététele után az emberek kezébe került, Darwin: „A fajok eredete”.

Láttam őt akkor is, amikor óramű pontossággal járó élete során, íróasztala mellé ül és akkor is, amikor kedvenc sétaútja, a Sandwalk mellett,

7. Sandwalk, Darwin Károly kedvelt sétaútja

a kavicsokat csomóba rakja és egy-egy útja alkalmával egyenként az útra dobálja, hogy ezzel útjainak számát megjelölje (7. kép). Láttam akkor, amikor Tommy nevezetű lován távoli sétára vagy kirándulásra indul, amikor kedvenc kutyáival barátkozik, amikor a Sandwalk fasorai alatt játszadozó gyermekei-

8. Az öreg Darwin Károly

nek örömeiben osztozik és, amikor az esti étkezés után hitvesével a napi kártyapartit játssza.

Láttam Darwin Károlyt a downi árnyas fák alján hosszú, ősz szakállával, ráncos homlokával, földigérő fekete kabátjában, fején a nagy fekete kalappal, amikor megjött az ősz és a hosszú élet vándora, kezében a nagy ezüstveretű fogantyús bottal, lassan lépegetve az elmúlás gondolataival barátkozik (8. kép).

Az öreg fa ágai leértek a földre, az egyenes gerincoszlop előregörbült és az égbenező tekintet a föld felé fordult. Az óra, amely olyan sokak számára olyan sokat járt, amely olyan sok ember számára annyi szépet, annyi jót és annyi igazat járt, megállott. A nagy mester kezéből kiesett a toll, a fényes agyvelő — amely több mint 40 esztendőn keresztül annyi világosságot sugározott a világ négy tája felé, — működését beszüntette. Egy csendes, megelégedett, gyötrelmekben és belső harcokban felette gazdag élet zárult le, hogy többé vissza ne térjen.

1882. április 26-án megnyíltak a westminsteri apátság kapui és fejedelmnek kijáró pompával hoztak oda egy koporsót, amelyben az angol nemzet egyik legnagyobb fia alussza síri álmát. A koporsót Newton sírjának a szomszédságában helyezték el, s a föléje helyezett emléktáblára a következőket vésték: „Charles Robert Darwin. Született 1809. február 12-én, meghalt 1882. április 19-én.” „We had lost one of these rare ministers and interpreters of Nature whose names mark epochs in the advance of natural knowledge. For, whatever be the ultimate verdict of posterity upon this or that opinion which Mr. Darwin has propounded; whatever a dumbrations or anticipations of his doctrines may be found in the writings of his predecessors; the broad fact remains that, since the fundamental conceptions and the aims of the students of living Nature have been completely changed.” „Elvesztettük a természet vizsgálóinak és ritka magyarázóinak egyikét, akinek neve határkövet jelent a természettudományos ismeretek fejlődésében. Bármilyen is legyen az utódoknak az ítélete azokról a véleményekről, amelyeket Darwin közzétett, bármilyen célzások és jóslatok foglaltassanak egyik vagy másik elődjének az írásában, tény marad az, hogy „A fajok eredete” című munka publikálása után az élő természetről való alapfelfogás és az erre vonatkozó tanok teljesen megváltoztak.” Írja Huxley Darwin Károlyról szóló megemlékezésében.

És most, amikor a lerövidített filmen eljárt a messze múlt, amikor végetértek a beszédes történések és én búcsút mondok az emlékezésnek és a downi emlékeknek, hadd szólaljon meg az öreg Darwin, aki az élettől a következő szavakkal búcsúzott: „As for myself, I believe that I have acted rightly in steadily following and devoting my life to Science. I feel no remorse from having committed any great sin, but have often and often regretted that I have not done more direct good to my fellow creatures.” „Azt hiszem, hogy helyesen cselekedtem, amikor a tudományt követve, neki szenteltem életemet, az iránt sem érzek lelkiismeretfurdalást, hogy bármely nagy bűnt követtem volna el. Azt ellenben nagyon sokszor fájjalom, hogy embertársaimmal több közvetlen jót nem tettem.”